

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ АПАРАТ З ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АВІАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

Специфіка професії психолога полягає в тому, що об'єктом його професійної діяльності є особистість іншої людини, що, у свою чергу, зумовлює високий рівень вимог щодо його фахово-особистісних якостей, серед яких професіоналізм є провідною. Професіоналізм – це інтегральна психологічна характеристика людини праці, яка відображає рівень і характер оволодіння людиною професією. Професіоналізм свідчить про те, що людина виконує свою трудову діяльність на високому рівні. Професіоналізм охоплює три сторони праці: професійну діяльність, професійне спілкування, особистість професіонала.

Дана якість як фахово значуща активно досліджується вченими. У сучасних умовах результати цих досліджень слугують основою оптимізації особистісно-професійного розвитку майбутнього психолога в процесі навчання у ВНЗ. Так, зокрема результати досліджень наукового доробку М. Дяченко, Л. Кандибович, В. Моляко дозволяють цілісно підійти до професіоналізму, оскільки вчені досліджують готовність до професійної діяльності як систему, виокремлюючи в ній дві підсистеми: довготривалу, яка є стійкою системою особистісних, суб'єктних та індивідних професійно важливих якостей, та динамічну, яка є ситуативним особистісним утворенням [4, с. 169]. Оскільки динамізм є явищем динамічним, актуальним є підхід до цього явища Т. Кудрявцева. Учений виділив такі етапи професійного становлення (зокрема майбутнього вчителя): 1) формування професійних намірів; 2) професійне навчання; 3) професійна адаптація; часткова чи повна реалізація особистості в професійній праці [6, с. 56]. Дані результати певною мірою можна екстраполювати на процес професійної підготовки майбутніх психологів. У ньому умовно виокремлюємо три блоки: 1) теоретико-експериментальна підготовка (вивчення класичних психологічних дисциплін); 2) опанування теоретичних засад практичної психології, що здійснюється через участь студентів у активних формах навчальної роботи; 3) оволодіння практичними психологічними технологіями, методиками й методами формування навичок роботи, що здійснюється у практичній роботі під час участі в семінарах-практикумах [8, с. 14].

Окремі вчені процес розвитку професіоналізму фахівця пов'язують із рівнем його фахової компетентності. Так, Г. Ковальчук передбачає досягнення вершин професіоналізму через проходження майбутнього спеціаліста через певні етапи, кожний з яких означає здобуття чергової межі професійної компетентності. Науковцем виокремлено 5 рівнів професіоналізму: репродуктивний, адаптивний, локально-моделюючий, системно-моделюючий та творчий. Зазначені рівні професійної компетентності є моделлю для оцінювання й дозволяють відстежувати еволюцію професійного росту, виявляти її тенденції і додавати професійній діяльності оптимального характеру відповідно до її призначення і власної стратегії досягнення [5, с. 204].

Професіоналізм фахівця формується безпосередньо в діяльності. Професіоналізація майбутнього психолога пов'язана з розвитком його як члена професійної спільноти, вона забезпечує його професійно-особистісне становлення як суб'єкта фахової діяльності.

У контексті формування готовності майбутнього психолога до професійної діяльності актуальності набуває зміст такого поняття як «психологічна зрілість». На нашу думку це такий рівень розвитку особистості, на якому вона стає суб'єктом власного життєвого шляху та внутрішнього світу, тобто здатною до самовизначення, самоприйняття, саморозвитку і самореалізації. Культурні цінності суспільства визначають зміст психологічної зрілості, однак найчастіше фігурують такі її типові ознаки:

Рис. 1. Ознаки психологічної зрілості особистості за В. Прокоф'євою

Психологічна зрілість, з огляду на зазначене, є професійно значущою якістю практичного психолога.

Проблема психологічної зрілості та її значення для професійного функціонування і розвитку студентів-психологів обговорюється українськими і зарубіжними психологами, психотерапевтами, педагогами. Але, на нашу думку, багато важливих питань як теоретичного, так і практичного психологічного змісту залишаються поза увагою дослідників [10, с. 88].

Педагогічний аспект розуміння психологічної зрілості ґрунтується на ідеях соціалізації особистості, саморозвитку, самоудосконалення, на ідеях гуманізації й особистісно зорієнтованого підходу в освіті [3, с. 177].

Проміжну позицію з цього питання репрезентує точка зору В. Слободчикова та Є. Ісаєва, згідно з якою під психологічною зрілістю мається на увазі соціально-психологічна зрілість. Соціально-психологічна зрілість – це є глибший синтез все нових і нових відносин особистості з інформацією, з людьми, формування нового розуміння життя і самого себе. Кожен із життєвих етапів фіксує певний рівень досягнень в аспекті розвитку людини [12, с. 125].

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дозволяє запропонувати такі орієнтовні критерії психологічно зрілої особистості психолога: це здатність брати на себе відповідальність за все, що відбувається в особистому житті; емоційна врівноваженість і здатність до емоційної та поведінкової саморегуляції; адекватна мотивація професійного навчання як основа формування готовності до професійної діяльності; комунікативна компетентність на основі толерантності й емпатії; сформованість і конструктивність загальної позиції щодо способу життя.

Психологічна зрілість майбутнього психолога є результатом професійного навчання, збагачення студентів досвідом практичної діяльності тощо. Дотичним до змісту даного поняття є термін «готовність». Це цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та волюву вибірково прогнозуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у неї, об'єктивізації її предмета і способів взаємодії з ним [11, с. 5]. Професійна готовність студента – особистісна якість, яка проявляється в

позитивній самооцінці себе як суб'єкта майбутньої професійної діяльності та прагненні займатися нею після закінчення ВНЗ. Вона допомагає молодому фахівцю успішно реалізовувати професійні функції, правильно використовувати набуті знання і досвід, зберігати самоконтроль і долати непередбачувані перешкоди. Професійна готовність – вирішальна умова швидкої адаптації випускника до умов праці, подальшого його професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації. Є. Романова розглядає готовність до професійної діяльності на двох рівнях: загальну генералізовану особистісну готовність та спеціальну професійну готовність і трактує це поняття як своєрідний синтез психологічних феноменів і понять на різних рівнях розвитку професіонала.

Провідною складовою готовності до професійної діяльності є особистісна готовність, яка розуміється як комплексне психологічне утворення, як сплав функціональних, операціональних та особистісних компонентів.

Водночас готовність може виявлятися на ситуативному рівні. Тоді варто говорити про психологічну готовність – це «налаштування», актуалізація і пристосування можливостей особистості для успішних дій у даний момент. На думку С. Кучеренко, формування психологічної готовності до професійної діяльності – це розвиток, становлення необхідних ставлень, установок, досвіду, майстерності, які дають можливість людині усвідомлено здійснювати професійну діяльність. Це процес розвитку, в якому індивід бере на себе відповідальність за максимально повну реалізацію свого потенціалу.

Робота професійного психолога у певних сферах людської діяльності має свої особливості, які зумовлюються специфікою її об'єкта, умов реалізації її завдань. Така специфіка властива і професійній діяльності психолога в авіаційній галузі, він долучається до особливого, на наш погляд, виду діяльності – авіаційної.

Пропонуємо зміст поняття «авіаційна діяльність» – це діяльність фізичних та юридичних осіб, спрямована на створення умов і використання повітряного простору людиною за допомогою повітряних суден. Об'єктами фахової уваги психолога авіаційної галузі є пілоти повітряних суден, диспетчери з обслуговування повітряного руху, інженери з обслуговування аеронавігаційного обладнання та ін. Це вони відповідають за безпеку перебування у повітряному просторі. Робота в екстремальних умовах передбачає підвищений фактор ризику, необхідність прийняття адекватного рішення, високу відповідальність за виконання завдання, наявність неочікуваних перешкод. В екстремальних умовах роботи досить часто порушується звичний режим роботи та відпочинку. Це все висуває підвищені вимоги до стану психічного здоров'я особистості. Сильні емоційні та фізичні навантаження створюють передумови до виникнення в людини психічних, соматичних розладів, а також у деяких випадках – суїцидальної поведінки. За таких екстремальних умов професійної діяльності важливою є стресостійкість, зважаючи на потенційну небезпеку емоційного вигорання. Відтак, важливим завданням психолога у сфері авіаційної діяльності є надання кваліфікованої допомоги, психологічної консультації особовому складу; сприяння професійній адаптації і проведення психологічної просвіти працівників цивільної авіації і профілактичної роботи з попередження емоційного вигорання працівників авіаційної галузі.

Отже, з огляду на специфіку проблеми формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі основними поняттями є: професіоналізм, психологічна зрілість, готовність (професійна, особистісна, психологічна), діяльність у сфері авіації. Для проведення педагогічного експерименту з формування готовності майбутніх психологів до роботи в авіаційній галузі буде використана система наукових методів як теоретичних (аналіз, синтез, узагальнення, класифікація та систематизація наукових даних з метою уточнення сутності наукових понять та визначення структурних компонентів, показників і рівнів сформованості готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі), так і емпіричних (педагогічні спостереження; бесіди, інтерв'ювання та анкетування, методи експертної оцінки з метою виявлення рівня готовності; педагогічний експеримент для перевірки ефективності обґрунтованої моделі

та педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі у процесі фахової підготовки), а також методів математичної статистики для опрацювання результатів експериментальної роботи та забезпечення їхньої достовірності.

Література:

1. Войтюк Д.К. Влияние рефлексии на формирование психологической готовности личности к профессиональной деятельности: дисс. ... кандидата психол. наук: 19.00.01 / Войтюк Дмитрий Константинович. – Новосибирск, 2004. – 224 с.
2. Захарова Л.Н. Психологические основы подготовки к профессиональной деятельности: автореф. дисс. на присвоение науч. степени докт. психол. наук: спец. 19.00.01 «Общая психология, история психологии» / Л.Н. Захарова. – Новосибирск, 1995. – 20, [1].
3. Кон И.С. Социальная психология. – М.: НПО «МОДЭК», 1999. – 560 с.
4. Коробка Л.М., Данильченко Н.О. Самопізнання та саморозвиток майбутніх соціальних педагогів у процесі формування психологічної готовності до професійної діяльності // Вісник Харківського Національного Університету ім. В.Н. Каразіна. – 2003. – № 599. – С.169.
5. Крыжко В.В., Павлютенков Е.М. Психология в практике менеджера образования. – СПб.: КАРО, 2001. – 304 с.
6. Кудрявцев Т.В. Учебное пособие по курсу «Психология». Психология профессионального обучения и воспитания / Под ред. Ю.Ф. Пушина. – М.: МЭИ, 1986. – 176 с.
7. Лежнина Л.В. Готовность психолога образования к профессиональной деятельности: этапы, механизмы, технологи формирования: автореф. дисс. на присвоение науч. степени докт. психол. наук: спец. 19.00.07 – «Педагогическая психология» / Л.В. Лежнина – М., 2009. – 20 с.
8. Панок В.Г. Основні напрями професійного становлення особистості практичного психолога у вищій школі // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. – №4. – С.14.
9. Потапова В.Д. Розвиток функціональної системи інтуїтивно-почуттєвого відображення у майбутніх психологів: дис. ... доктора психол. наук: 19.00.01/ Потапова Валентина Дмитрівна. – К., 2005. – 276 с.
10. Наумчик Н.В. Психологічна зрілість студентів у контексті актуальних проблем психологічної науки і практики // Особистість у просторі культури: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного симпозиуму 24 вересня 2009. – Севастополь: Рібест, 2009. – С 88-91.
11. Рекешева Ф.М. Условия развития психологической готовности к профессиональной деятельности студентов-психологов.: автореф. дисс. на присвоение науч. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.13 «Психология развития, акмеология» / Ф.М. Рекешева. – Астрахань, 2007. – 20 с.
12. Слободчиков В.И., Исаев ЕМ. Психология развития человека. – М., 2002. – 198 с.

У статті аналізуються основні поняття з проблеми формування готовності майбутніх психологів до професійної діяльності в авіаційній галузі. Обґрунтовується їхнє значення для подальшого проведення дослідження.

Ключові слова: авіаційна діяльність, готовність, особистісна готовність, професійна готовність, професіоналізм, психологічна готовність, психологічна зрілість, формування.

В статье анализируются основные понятия по проблеме формирования готовности будущих психологов к профессиональной деятельности в авиационной отрасли. Обосновывается их значение для последующего проведения исследования.

In the article are analyzed basic conceptions on issue of formation of future psychologists' readiness for work in aviation industry in the process of professional training. Their value is grounded for the subsequent leadthrough of scientific research.